

# Boeren in de zorg

HENRIKE VOGELZANG\*

**Op agrarische bedrijven ontstaat steeds meer ruimte voor het ondernemen van niet-agrarische activiteiten, al dan niet in combinatie met het boerenbedrijf. Streekproducten, kamperen bij de boer, natuurproductie, het zijn allemaal mogelijkheden die boeren hebben om nieuwe inkomsten te creëren. Omdat sommige segmenten van de landbouw in een crisis verkeren, maken boeren gebruik van dergelijke alternatieven om hun inkomen op peil te houden. Deze ontwikkeling wordt aangeduid als 'verbrede plattelandsontwikkeling'. Een vorm hiervan die in opkomst is, is zorglandbouw: de combinatie van landbouw en zorg.**



De traditionele landbouw heeft het moeilijk (Bron: Steven Kromhout).

Zorglandbouw is de laatste jaren in opkomst. Bij deze vorm van verbrede landbouw bieden boeren zorg op maat voor verschillende typen zorgvragers zoals gehandicapten, ouderen, (ex-)verslaafden en (ex-)psychiatrische patiënten. De belangstelling voor de combinatie van landbouw- en welzijnsfuncties sluit aan bij de trends die zowel op beleidsniveau als op praktijkniveau in de zorgsector en de landbouwsector gaande zijn. Het past goed bij de beleidslijnen van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV).

De uitgangspunten bij de zorgverlening veranderen. In de zorgsector vindt gezondheidszorg steeds vaker plaats buiten de instellingen ('extramuralisering') en probeert men door middel van 'zorg op maat' in te spelen op de individuele behoeften van de hulpvrager. De cliënt wil op zijn capaciteiten aangesproken worden, in plaats van op zijn gebreken, en zoekt een woon-, werk- en recreatieplek buiten de instellingen. Zorgboerderijen kunnen deze faciliteiten bieden. Binnen de landbouwsector zijn er bedrijven die zoeken naar (maatschappelijke) verbreding van hun bedrijfsvoering. Een zorgboerderij kan voor beide sectoren een passende ondernemingsvorm zijn. Als zorgvoorziening of bedrijfsconcept sluiten zorgboerderijen

aan bij de landbouw en geven deze een maatschappelijke functie.

Qua onderzoek is het terrein van de zorglandbouw redelijk nieuw. Enkele segmenten van deze vorm van verbreding zijn inmiddels onderzocht, maar op allerlei terreinen bestaan er nog leemten. De rol en het beleid van de verschillende overheden zijn enkele van deze lacunes. Ook bestaat er nog de vraag óf en welke vormen van zorglandbouw in andere Europese landen voorkomen.

## SPREIDING

Er bestaan verschillende definities voor het fenomeen 'zorgboerderij' die allen enigszins op hetzelfde neerkomen. Een zorgboerderij is een agrarisch bedrijf waar naast de normale landbouwactiviteiten zorg, educatie en ontspanning geboden wordt. De financiële huishouding van het bedrijf bestaat uit een geldstroom vanuit de agrarische activiteiten en één vanuit de zorgactiviteiten. Wanneer beide geldstromen aanwezig zijn en als er een verbinding is tussen beide activiteiten spreken we van een zorgboerderij. Dit betekent dat de stadsboerderijen, kinderboerderijen en boerderijen die deel uitmaken van de groenvoorziening van een instelling buiten de definitie vallen.

Sinds 1995 is het aantal zorgboerderijen explo-

sief gestegen. Volgens de CBS-landbouw telling van 1998 worden momenteel op ongeveer driehonderd landbouwbedrijven zorgtaken verricht, terwijl schattingen uit 1995 niet boven de honderd uitkwamen. Toch moet niet uit het oog worden verloren dat dit aantal vele malen kleiner is dan bijvoorbeeld het aantal landbouwbedrijven dat zich bezighoudt met recreatie, streekproducten, huisverkoop, enzovoorts. De zorgboerderijen in Nederland blijken niet gelijkmatig over het land verdeeld te zijn (zie kaart 1). Er zijn duidelijke concentratiegebieden aan te wijzen. In Gelderland en Utrecht bevinden zich de meeste zorgboerderijen. Een mogelijke historische verklaring kan zijn dat in deze provincies van oudsher de meeste zorginstellingen gevestigd zijn. Het idee hierachter is dat de personen die momenteel op zorgbedrijven werken, vooral te vinden zijn in gebieden waar hun nachtopvang gemakkelijk geregeld kan worden. De aanwezigheid van zorginstellingen zou daar garant voor kunnen staan. Uit onderzoek dat is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) blijkt echter dat het voorkomen van instellingen voor zorg niet samenhangt met verbreding, ook niet met verbreding in de vorm van zorglandbouw. Omdat er wel een positief verband bestaat tussen bevolkingsdichtheid en zorglandbouw, zou verondersteld kunnen worden dat degenen die in de zorglandbouw werken 's nachts niet naar zorginstellingen gaan, maar bijvoorbeeld naar hun eigen familie of opvanggezinnen.

Vooralsnog blijft het de vraag of zorglandbouw nu een typische aangelegenheid van de Nederlandse agrarische sector is, of dat het in andere Europese landen ook voorkomt. Een probleem hierbij vormt de formulering van het begrip 'zorglandbouw' in een andere Europese taal. Een buitenlandse term die specifiek het begrip dekt, is door mij nog niet gevonden. In het onderzoek is dan ook getracht om middels een omschrijving de inhoud van het begrip zorglandbouw duidelijk te maken. Uit reacties uit Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië en Spanje blijkt dat de Nederlandse boeren hun collega's in andere westerse landen een stapje voor zijn op het gebied van de zorglandbouw.

## EUROPA

De situatie in Duitsland komt het dichtste bij de Nederlandse situatie. Naast ruraal toerisme, natuurproductie en vervaardiging van streek-

producten is hier de zorglandbouw geen onbekend terrein. Maar anders dan in Nederland worden in Duitsland alleen ouderen opgevangen in zorgboerderijen. De zorg voor ouderen wordt op verschillende manieren aangeboden. Ouderen kunnen niet alleen wonen op een boerderij, ze kunnen ook slechts komen eten of gebruiken maken van dagopvang.

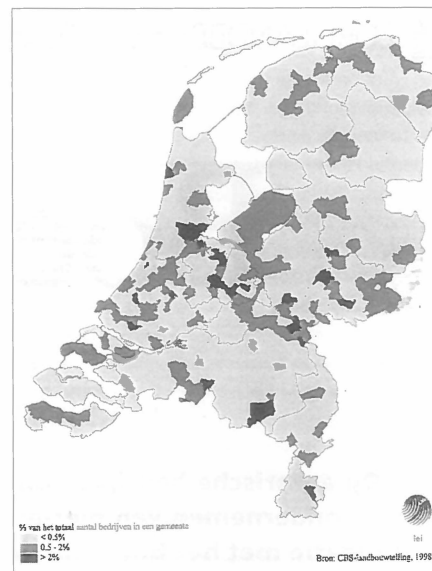
In Frankrijk is het moeilijk om voorbeelden te vinden van zorgboerderijen. Ze bestaan wel, maar het zijn er niet veel. Meestal zijn het individuele gevallen. Het gaat dan om opvang van geestelijk gehandicapten, ouderen en probleemjongeren. Er zijn hier en daar dus wel zorgboerderijen, maar in tegenstelling tot de situatie in Nederland is de zorglandbouw in Frankrijk totaal niet georganiseerd. Hoogstens zijn enkele boerderijen aangesloten bij een organisatie van 'kleine' boeren die ervoor hebben gekozen om landbouw te combineren met toeristische activiteiten ('camping à la ferme', 'auberge', enzovoorts). In Nederland zijn er meerdere Regionale Steunpunten Landbouw en Zorg en zelfs een Landelijk Steunpunt Landbouw en Zorg.

In Spanje en Groot-Brittannië zijn geen voorbeelden bekend van zorgboerderijen. In Groot-Brittannië wordt deze activiteit in ieder geval niet door de regering gestimuleerd. Individuele bedrijven zijn er niet bekend. Ook in Spanje is de zorglandbouw een onbekend fenomeen. Men kent hier wel het ruraal toerisme, hetgeen gestimuleerd wordt door het Europese LEADER-programma.

Al met al kan gesteld worden dat de zorglandbouw in Nederland een belangrijkere positie inneemt dan in andere Europese landen. Toch moet de invloed van de zorglandbouw niet overdreven worden. Het gaat maar om een re-

latief klein aantal bedrijven; er zijn driehonderd zorgboerderijen op een totaal van ruim honderdduizend landbouwbedrijven. Vanuit overheden en particuliere organisaties is er de laatste jaren echter een groeiende aandacht voor. Een belemmering wat betreft de beleidsvorming is het feit dat de combinatie van landbouw en zorg zich vaak uitspreidt over drie of meer (beleids)sectoren. Zo zijn er in dit artikel al drie verschillende ministeries genoemd. Als gevolg hiervan hebben particuliere initiatiefnemers te maken met vele loketten. Tussen de beleidsvelden bestaat in de praktijk maar weinig samenhang. Dit wordt nog eens versterkt doordat bepaalde beleidsaspecten in zorg en landbouw op verschillende niveaus geregeld worden: verslavingszorg op gemeentelijk niveau, jeugdhulpverlening op provinciaal niveau en geestelijke-gezondheidszorg en landbouw op nationaal niveau. Toch wordt in ons land getracht de verschillende actoren uit verschillende beleidsvelden en particuliere organisaties bijeen te brengen, hetgeen vooral landelijk ondersteund wordt door het Landelijk Steunpunt Landbouw en Zorg.

De toekomst voor de zorglandbouw ziet er zonnig uit. Vanuit de beleidsvelden zorg en landbouw bestaat de behoefte aan deze vorm van verbrede plattelandontwikkeling. Dit wordt gestimuleerd door het feit dat steeds meer 'nieuwe' categorieën zorgvragers zich aandienen, zoals ouderen en kinderen. Ook de enorme wachtlijsten voor de zorginstellingen maken de behoefte aan alternatieve opvang buiten de reguliere zorginstellingen groter. Op sommige agrarische bedrijven speelt men handig in op deze maatschappelijke ontwikkelingen. Wanneer de zorglandbouw meer bekend-



**Kaart 1: Agrarische bedrijven met zorgtaken in 1998.**

heid krijgt, de subsidies voor deze vorm van verbreding structureel worden en de enorme wachtlijsten voor zorginstellingen aanhouden, zal de vraag naar zorglandbouw in de komende jaren alleen nog maar toenemen. Zo kunnen agrariërs een nieuwe invulling geven aan hun maatschappelijke bijdrage.

#### Literatuurselectie

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (1999) Atlas ontwikkeling landbouw. Den Haag: LEI.

\*Henrike Vogelzang is studente sociale geografie aan de Universiteit Utrecht. Dit artikel is gebaseerd op haar binnenkort te verschijnen afstudeerscriptie.

## Nog geen abonnee?

Vul de bon in en stuur deze naar AGORA/SISWO, Antwoordnummer 8556, 1000 RA Amsterdam

Hierbij abonneer ik mij op **AGORA** als

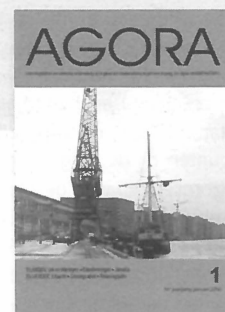
BIBLIOTHEEK/INSTELLING/BEDRIJF	(f 78,50 per jaar)
GEWOON ABONNEE	(f 37,50 per jaar)
STUDENT	(f 29,50 per jaar)

Naam .....

Adres .....

Postcode ..... Plaats .....

Handtekening .....



Ik betaal nog niets, maar wacht op uw acceptgirokaart. Abonnementen lopen per kalenderjaar. Het abonnementsgeld wordt bepaald aan de hand van het aantal nog te ontvangen nummers. Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, tenzij uiterlijk een maand voor het verstrijken van het kalenderjaar is opgezegd.